

УДК 351.013:330.322

Ж. Д. Анпілогова,
к. е. н., докторант Академії муніципального управління

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

Zhanna. D. Anpilogova,
Ph.D., Ph.D. Academy of Municipal Management

CONDITION AND PROSPECTS OF STATE REGULATION OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE INDUSTRY

Жанна. Д. Анпілогова,
к. э. н., докторант Академии муниципального управления

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Розглянуто основні тенденції розвитку промислового виробництва в Україні. Досліджено тенденції зміни регуляторної політики і впливу органів державного управління на сферу промислового розвитку,

The basic tendencies of development of industrial production in Ukraine are considered. It is investigated tendencies of change of a policy of regulation and influence of state bodies on sphere of industrial development.

Рассмотрены основные тенденции развития промышленного производства в Украине. Выявлены тенденции изменения регуляторной политики и влияния органов государственного управления на сферу промышленного развития.

Ключові слова: державне регулювання, промисловість, промисловий розвиток, державне регулювання промислового розвитку, державна промислова політика, інноваційна діяльність.

Keywords: state regulation, the industry, industrial development, industrial development state regulation, the state industrial policy, innovative activity.

Ключевые слова: государственное регулирование, промышленность, промышленное развитие, государственное регулирование промышленного развития, государственная промышленная политика, инновационная деятельность.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Один з напрямів подолання негативних наслідків в економіці України – посилення державного регулювання промислового комплексу. Зорієнтованість промислового розвитку України на підвищення конкурентоспроможності виробничої сфери вимагає продукування нових підходів до державного регулювання промисловості, як основної ланки реального сектору економіки. Нажаль нині, у промисловості переважають галузі з низьким рівнем технологічної укладності, продукція кінцевого призначення здебільшого є неконкурентоспроможною на зовнішніх ринках, а значний розрив у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів уповільнює зростання національної економіки в цілому. У зв'язку з цим особливої значущості набуває розробка науково обгрунтованої концепції стратегічного розвитку як окремих підприємств, так і промислового комплексу в цілому та удосконалення механізмів державного регулювання.

Аналіз стану розробленості наукової проблеми. Питаннями державного регулювання займалися відомі українські та закордонні вчені Ансофф, О. Алімов, В. Бакуменко, В. Бодров, С. Біла, В. Воротін, В. Гець, В. Гусев, Б. Данилишин, О. Джусов, А. Золотарьов, Л. Кальніченко, Г. Клейнер, М. Корецький, І. Мазур, В. Мартиненко, А. Мерзляк, С. Поважний, О. Поважний, С. Покропивний, В. Пономаренко, О. Пушкар та інші.

Питання про сучасний стан промислового розвитку у різні часи розглядали у своїх працях такі економісти-вчені як Великий Ю.М., Сабліна Н.В., Прохорова В.В., Юрчишин В.М. та інші. В їх працях розглядаються питання стосовно характеристики промислового виробництва взагалі.

Мета дослідження. Мета даного дослідження полягає у розгляді сучасних тенденцій та перспектив державного регулювання розвитку промисловості України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Промисловість - це високорозвинена й провідна галузь матеріального виробництва, від рівня розвитку якої залежить технічне переозброєння та інтенсифікація всіх галузей економіки, підвищення добробуту народу, зміцнення обороноздатності країни. Початок 21 тисячоліття для України, це, перш за все, становлення й розвиток ринкових відносин в економіці. Цей період розглядається як період спаду виробництва, зумовлений порушенням господарських зв'язків у зв'язку зі зміною форм власності, посиленням конкурентної боротьби між підприємствами [1, с. 82].

Аналіз основних показників розвитку промисловості наведено в табл. 1.

Таблиця 1.

Основні показники розвитку промисловості

Показник	2005р	2006р	2007р	2008р	2009р	2010р	2011р	2012р

Загальний обсяг промислової продукції у фактичних цінах	468,6	551,7	717,1	917,0	806,6	1065,1	1329,3	1158,3
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	5,5	5,8	5,8	4,9	1,8	3,6	4,8	3,3
Частка збиткових підприємств, %	37	35	33	39	40	41	38	33
Кількість найманих працівників промисловості, тис. ос.	3913,3	3851,9	3690,0	3527,1	3185,1	3064,1	3014,5	3026,2
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн..	912,83	1144,59	1481,96	1936,93	2033,51	2500,13	3007,63	3375,3

Як бачимо, кількість збиткових підприємств в Україні є досить неоднорідною протягом досліджуваного періоду. Найбільша частка їх була у 2010 році, після чого ситуація покращилась до 33 % у 2012 році. Отже, можна сказати, що на сучасному етапі динаміка збиткових підприємств галузі промисловості є позитивною, проте, все ж таки, їх кількість є досить великою (33 %), що свідчить про порушення фінансової безпеки підприємств галузі.

Якщо досліджувати рентабельність підприємств галузі промисловості, то можна сказати, що на сьогодні, рівень рентабельності має позитивне значення, що свідчить про те, що підприємства мають прибутки від операційної діяльності, зокрема за видами: добувна промисловість та 14,7 %, переробна промисловість 1,7%, машинобудування 10,2%

Одним із головних стратегічних завдань розвитку промисловості на теперішньому етапі реформування національної економіки є його переорієнтація у напрямку інноваційного поступу. У Державній програмі розвитку промисловості України наголошено, що "метою розвитку промисловості є створення сучасного інтегрованого у світове господарство промислового комплексу, здатного в умовах інтеграції та глобалізації розв'язувати основні завдання соціально-економічного розвитку та утвердження України як високотехнологічної держави" [9]. Але до нинішнього дня це завдання не було виконане. Тому у 2009 р. було розроблено "Стратегію інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів", головною метою якої є визначення, обґрунтування і створення механізмів реалізації нової державної інноваційно-інвестиційної політики стосовно здійснення узгоджених змін в усіх ланках національної інноваційної системи, спрямованих на кардинальне зростання її впливу на економічний і соціальний розвиток країни шляхом створення відповідних привабливих внутрішніх умов і підвищення стійкості вітчизняної економіки до тиску зовнішніх умов, що обумовлені глобалізацією і неолібералізацією економічного життя [11]. А це можливо лише за умови активної реалізації інноваційної моделі розвитку промисловості.

Так, Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" визначає необхідність забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [3].

Для того, щоб побачити наскільки є реалістичними для виконання ці завдання, важливо зробити детальний аналіз інноваційного розвитку промисловості.

Незважаючи на те, що перехід вітчизняного виробництва на інноваційний шлях розвитку задекларовано ще у 1999 р. [8], інноваційна активність у промисловості України є недостатньою, а темпи її зростання низькими. Кількість підприємств, що впроваджували інновації, та питому вагу їх у загальній кількості промислових підприємств за період 2000-2010 рр. подано на рис. 1.

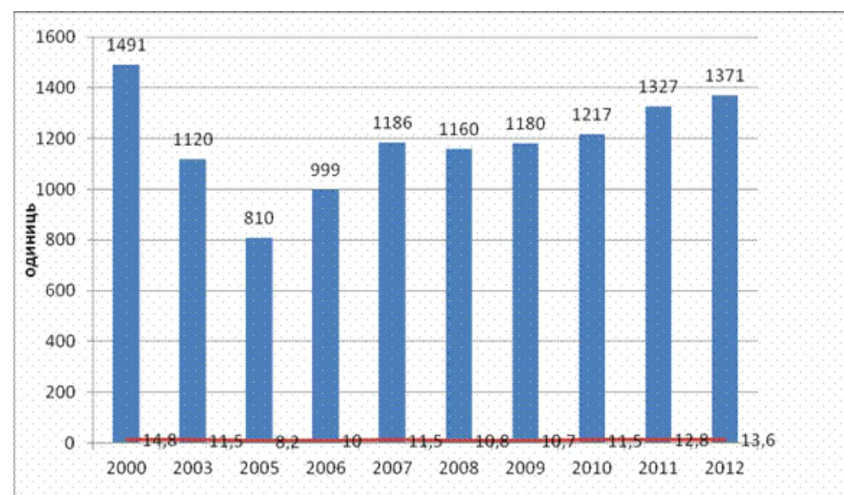

Рис. 1. Динаміка інноваційної активності промислових підприємств за період 2000-2012 рр. [8]

Як видно з рис. 1, за період 2000-2012 рр. кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, зменшилась з 1491 од. у 2000 р. до 1371 од. у 2012 р., тобто на 8,0 %. Водночас питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств зменшилась з 14,8 % у 2000 р. до 13,6 % у 2012 році, тобто на 8,1 % від загальної кількості [8].

Динаміку впровадження інновацій на промислових підприємствах за період 2000-2010 рр. подано на рис.2.

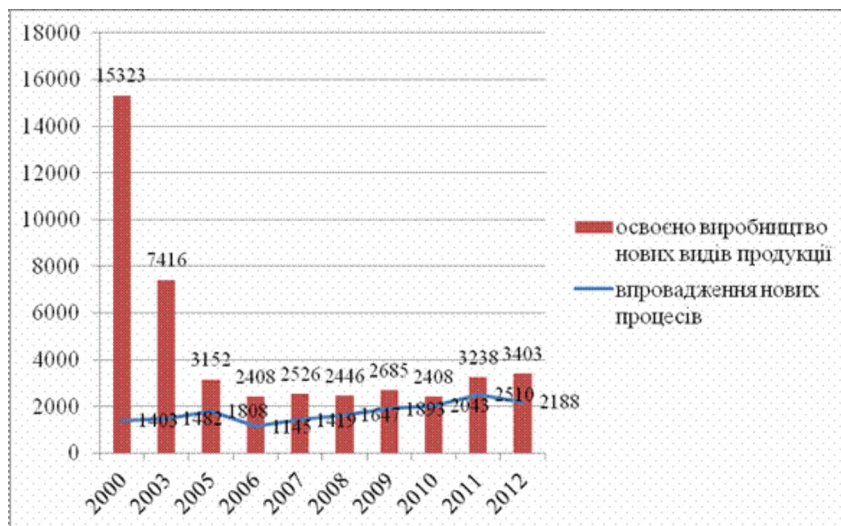

Рис. 2. Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах за період 2000-2012 рр.

Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, збільшилась з 1403 од. у 2000 р. до 2188 од. у 2012 р., тобто на 55,9 %. Кількість промислових підприємств, що освоювали виробництво інноваційних видів продукції, за досліджуваній період зменшилась з 15323 од у 2000 р. до 3403 од. у 2012 р., тобто майже у п'ять разів.

Впровадженням інновацій у 2012 р. займалися 1371 підприємство (78% загальної кількості інноваційно-активних). Впроваджували інноваційні види продукції 704 підприємства, кількість яких становила 3403 найменувань, з них 962 - машини, устаткування, прилади, апарати. Нові технологічні процеси у звітному періоді запровадили 598 підприємств. Їхня кількість складала 2188 процесів, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих - 554.

У 2012 р. 1037 підприємствами реалізовано інноваційної продукції на 36,2 млрд. грн, або 3,3% загального обсягу реалізованої промислової продукції (у 2011 р. відповідно 42,4 млрд. грн та 3,8%). Реалізацію продукції за межі України здійснювали 332 підприємства, обсяг якої склав 36,9% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, у тому числі в країні СНД - 24,7%.

Майже кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції склав 14,5 млрд. грн, більш ніж половину якої (52,4%) 105 підприємств поставили на експорт. Слід зазначити, що більшість підприємств у звітному періоді (85,7%) реалізовували продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг склав 21,7 млрд. грн, 26,6% якої 260 підприємств реалізували за межі України.

Водночас кількість промислових підприємств, які освоювали виробництво інноваційних видів техніки, збільшилась з 564 од. у 2007 р. до 731 од. у 2011 р. У 2012 р. освоєно виробництво 3403 найменувань інноваційних видів продукції, що на 34,2 % більше, ніж у 2007 р., причому для техніки цей показник збільшився на 6,9 %. Кількість промислових підприємств, що впроваджували нові або вдосконалені методи оброблення виробництва продукції, зросла з 515 од. у 2007 році до 605 од. у 2011 р., тобто на 17,5 %. Позитивна тенденція спостерігалась за цей період у впровадженні нових технологічних процесів, яке зросло з 1419 процесів у 2007 р. до 2188 процесів у 2012 р., тобто на 54,2 %, причому нових маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних технологічних процесів впроваджено у 2012 р. на 12,6 % менше, ніж у 2007 році [8].

Хоча за період з 2000 р. по 2012 р. кількість підприємств, що займалися інноваціями, скоротилась (2000 рік – 1491, 2006 рік – 999, 2012 рік – 1371), у розрізі окремих новітніх процесів вона зросла. Це свідчить про те, що менша чисельність промислових підприємств, більш активно займалася впровадженням інновацій і урізноманітнювала їх склад. У 2012 році в Україні майже кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції склав 14,5 млрд. грн, більш ніж половину якої (52,4%) 105 підприємств поставили на експорт. Слід зазначити, що більшість підприємств у звітному періоді (85,7%) реалізовували продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг склав 21,7 млрд. грн, 26,6% якої 260 підприємств реалізували за межі України.

Обсяг інноваційних витрат промислових підприємств на дослідження і розробки зріс з 986,5 млн. грн у 2007 році до 1196,3 млн. грн у 2012 році, тобто на 21,3 %. Обсяг інноваційних витрат промислових підприємств на придбання інших зовнішніх знань зменшився з 328,4 млн. грн у 2007 році до 47,0 млн. грн у 2012 році. Обсяг інноваційних витрат промислових підприємств на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення збільшився з 7471,1 млн. грн у 2007 році до 8051,8 млн. грн у 2012 році, тобто на 7,8 %. Інші витрати збільшилися з 2064,9 млн. грн у 2007 році до 2185,5 млн. грн у 2012 році, тобто на 5,8 % [8; 10] (табл. 2) [8].

Таблиця 2.

Динаміка обсягу інноваційних витрат промислових підприємств за напрямками за період 2007-2012 рр., млн. грн [2]

Показник	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Загальна сума витрат	10850,9	11994,2	7949,9	8045,5	14333,9	11480,6
Зокрема за напрямками: дослідження і розробки	986,5	1243,6	846,7	996,4	1079,9	1196,3
Зокрема:						
внутрішні НДР	793,6	958,8	633,3	818,5	833,3	965,2
зовнішні НДР	192,9	284,8	213,4	177,9	246,6	231,1
Придбання інших зовнішніх знань	328,4	421,8	115,9	141,6	324,7	47,0
Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	7471,1	7664,8	4974,7	5051,7	10489,1	8051,8
Інші витрати	2064,9	2664,0	2012,6	1855,8	2440,2	2185,5

Відсутність цілісної системи управління інноваційними процесами в країні та репресивна по відношенню до інноваторів державна політика, розпочата у 2005 р., призвели до таких негативних наслідків: частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції скоротилась у 2010 р. до 3,8% (найнижчий показник за останні 9 років) (рис. 3.4); кількість найменувань нової продукції, виробництво яких було освоєно, зменшилась з 3978 у 2004 р. до 2685 у 2009 р., тобто майже у 1,3 раза.

У 2012 р. середня інтенсивність інноваційних вкладень в Україні становила 0,92%, що є значно нижчим за середньоевропейський показник.

Основними недоліками у державному регулюванні розвитку промисловості можна назвати, по-перше, відсутність стратегії переходу України до інноваційної моделі розвитку, неналежне використання методів наукового планування на всіх рівнях управління (системного аналізу, прогнозування, оптимізації, програмно-цільових методів управління тощо), недостатній рівень інноваційної культури працівників органів державної влади.

На даний час проголошений перехід української економіки до інноваційної моделі розвитку не забезпечується створенням єдиної системи при наявності

всіх її інституційних, організаційних і нормативно-правових складових.

Через неефективне використання наявного освітнього, науково-технічного та виробничого потенціалу, недостатній розвиток та розповсюдження „закриваючих технологій” країною втрачається можливість використання стратегії нарощування інноваційного потенціалу на визначених пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу, що в рамках нового світового розподілу праці загрожує закріпленням в країні екстенсивної моделі розвитку економіки, яка ґрунтується переважно на низько технологічних укладах.

По-друге, існує недосконалість нормативно-правової бази регулювання інноваційної реструктуризації промисловості, поширення практики ігнорування законодавства або призупинення дії статей законів, які стосуються фінансування та стимулювання науково-технологічної та інноваційної реструктуризації промисловості.

Недостатня конкретизація пріоритетних напрямів, визначених Законом України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” [3], їх переважна орієнтація на третій і четвертий технологічні уклади, їх неузгодженість з пріоритетними напрямками науково-технічної діяльності не сприяють розвитку високоукладної економіки України та не дозволяють запровадити для різних рівнів відповідні механізми реалізації пріоритетних напрямів.

Законами про Державний бюджет України протягом останніх років блокуються норми законів України щодо рівня фінансового забезпечення наукової, науково-технічної, освітньої сфери, а також створення пільгових умов для розвитку інноваційної реструктуризації промисловості.

Законодавством України, на відміну від більшості країн світу, не передбачено стимулювання залучення у науково-технологічну та інноваційну сферу позабюджетних коштів, не стимулюються витрати промисловості на наукові дослідження і розробки, а також інвестиції в інноваційну сферу з боку банків та інших інвесторів.

Посилюється необґрунтована приватизація науково-дослідних установ, особливо галузевої науки. Руйнується матеріально-технічна база, не контролюються об’єкти інтелектуальної власності.

По-третє, існує неефективність адміністративно-організаційної структури управління науково-технологічною реструктуризацією промисловості. Діюча структура управління має велику кількість елементів, взаємодія та загальна координація яких не забезпечена відповідним організаційним підпорядкуванням, а також системним і комплексним розподілом повноважень.

Міністерство освіти і науки України не повною мірою забезпечує виконання покладених на нього функцій головного органу з питань формування та реалізації інноваційної політики в Україні. Міністерством не запроваджено дієвого моніторингу та системи звітності щодо виконання суб’єктами підприємницької діяльності, окрім технопарків, інноваційних проектів. Міністерство не має фінансових важелів впливу на інноваційні процеси.

Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном не забезпечує належний моніторинг розвитку промислового потенціалу з метою формування державної політики щодо пріоритетної підтримки високоукладних галузей промисловості.

Міністерство економічного розвитку та торгівлі України не забезпечує інноваційну спрямованість усіх напрямів економічної політики, які розробляються та реалізуються в країні, що передбачає проведення комплексу заходів у податковій, бюджетній, грошово-кредитній і зовнішньоекономічній сферах.

Національна академія наук не залучається належним чином до процесу формування та реалізації інноваційної політики держави. Чинним законодавством їй участь в інноваційному процесі не передбачена.

Ефективна діяльність Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України блокується невиконанням Указу Президента України від 30 грудня 2005 р. № 1873 у частині приведення нормативно-правових актів у відповідність до цього Указу.

Несприятливою для проведення послідовної науково-технологічної та інноваційної політики стала постійна реорганізація органів функціонально-галузевого управління науковою діяльністю. Після ліквідації спеціалізованого міністерства та передачі його функцій Міністерству освіти і науки України фактичний вплив останнього на науково-технічну сферу значно знизився.

По-четверте, існує недостатній рівень фінансового забезпечення реалізації державної науково-технологічної та інноваційної політики, деформована структура фінансового забезпечення науково-технічної та інноваційної реструктуризації промисловості.

Держава втрачає як пріоритетний напрям розвиток науки, без якої про будь-яку стратегію модернізації не може бути й мови. В Україні залишається критично низьким рівень підтримки науки, що відображається на загальному рівні науково-технологічної безпеки. Можна констатувати не просто брак коштів для забезпечення науково-технологічного розвитку виробничого потенціалу економіки України, а й руйнування основ функціонування наукового сектору, що все помітніше призводить до посилення технологічної залежності національного господарства. В даний час Україна має в 2,6 рази меншу частку товарів високотехнологічних видів промислової діяльності в структурі промисловості ніж усереднена відповідна частка різних регіонів світу, що дає підстави говорити про менш технологічно конкурентоспроможну структуру вітчизняної промисловості ніж у цілому по світу. Загалом, технологічна структура експорту країни є неконкурентоспроможною – частка товарів промисловості з низьким рівнем технологічності та середньо- низькотехнологічних становить 72,5%, тоді як частка середньо-високотехнологічних та високотехнологічних товарів складає лише 27,5%. Разом з тим, впродовж 2000-2012 рр. наукомісткість ВВП зменшилась в 1,3 рази, а скорочення питомої ваги реалізованої інноваційної продукції протягом 10-ти років становило 1,8 рази. В даний час сировинно-орієнтована економіка не формує умов для забезпечення виробництва продукції з високою часткою доданої вартості, оновлення та модернізації виробництва [8].

По-п’яте, простежується неефективне використання наявних фінансових та інвестиційних ресурсів для реалізації державної науково-технологічної та інноваційної політики в промисловості.

Розпорошеність бюджетних видатків між чисельними їх розпорядниками, відсутність ефективного механізму координації використання коштів за бюджетними програмами поглиблює проблему фінансового забезпечення науково-технологічної та інноваційної реструктуризації промисловості.

Залишається неефективним механізм програмно-цільового планування науково-технологічної та інноваційної політики. Відсутність загальнодержавної системи моніторингу та механізмів зворотного зв’язку між виконавцем і розпорядником коштів не дає можливості відслідковувати ефективність проведення робіт та отримала відповідних результатів.

Отже, існує потреба в перегляді й актуалізації змісту державної інноваційної політики, визначеності її доктринальних завдань та стратегічних напрямів, а також у створенні простих, зрозумілих науковцям, владі та суспільству механізмів забезпечення зростання ролі науки та її інноваційного потенціалу в соціально-економічному розвитку країни.

З метою подолання визначених кризових явищ пропонуємо наступні заходи:

1. встановити відповідальність усіх без винятку органів виконавчої влади за реалізацію визначених державою пріоритетів і забезпечення координації їх дій на загальнодержавному рівні;
2. законодавчо визначити механізми реалізації пріоритетів, підтримки і стимулювання всіх кроків, спрямованих на практичну реалізацію названих пріоритетів, а також інвестування такої діяльності;
3. законодавчо визначити основні напрями інноваційної політики держави як провідного напрямку модернізації промисловості;
4. розробити, законодавчо закріпити і ввести в дію мотиваційні механізми стимулювання інвестицій у наукові дослідження і розробки, а також в сферу освіти, подібні до тих, які застосовуються в розвинених країнах світу;
5. вдосконалити нині чинний Закон “Про інноваційну діяльність”, передбачивши в ньому реальні механізми стимулювання інноваційної діяльності виробничих підприємств і організацій, особливо спрямованої на реалізацію визначених державою пріоритетних напрямів;
6. відновити діяльність Державного інноваційного фонду, передбачивши його наповнення шляхом відрахувань від валового доходу (наприклад у розмірі 1,5–2%) всіх платників податку. На наш погляд, така плата за інноваційний поворот у розвитку економіки країни цілком виправдана і не надто обтяжлива для бізнесу;
7. вдосконалити Закон “Про державні цільові програми”, забезпечивши можливості управління науково-технічними та інноваційними програмами та більш повного використання переваг програмно-цільового підходу.

Вважаємо, що запропоновані заходи дозволять усунути наявні негативні фактори та забезпечити координацію і узгодження дій всіх без винятку органів виконавчої влади для концентрації ресурсів на провідних напрямках науково-технологічної та інноваційної політики як ключового напрямку державного регулювання розвитку промисловості та економіки країни в цілому; створення національної інноваційної системи, яка відзначалась би структурною повнотою і здатністю належною мірою використати інтелектуальні ресурси країни, її все ще потужний науково-технічний потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий Ю.М. Управління витратами підприємства: монографія / Ю.М. Великий, В.В. Прохорова, Н.В. Сабліна. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2009. – 192 с.
2. Горник В.Г. Інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості: Монографія. / В.Г. Горник, Н.В. Дацій. - К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 200с.
3. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" № 5460-VІ від 08.09.2011 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon2.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 380-IV від 26.12.2002 [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon2.rada.gov.ua>
5. Концепція державної промислової політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/>.
6. Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://industry.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article>.
7. Наукова та інноваційна діяльність (1990-2010 рр.). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки" від 28 липня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1174-2003-p>
10. Промисловість України у 2007-2010 роках : стат. зб. / за ред. Л.М. Овденко. – К.: Держком. статистики України, 2011. – 307 с..
11. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізації них викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.myvin.com.ua/ua/.../3393.html

Стаття надійшла до редакції 14.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"